

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشکده الهیات و ادیان

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه سیاسی

موضوع:

بررسی جایگاه مردم در تشکیل و اداره حکومت اسلامی بر اساس سه نظریه نصب، انتخاب و جمع

با تاکید بر نظرات امام خمینی و آیت الله سید کاظم حائری و شیخ محمد مهدی شمس الدین

استاد راهنما:

دکتر سید محمدرضا مرندی

استاد مشاور:

دکتر یوسف خانمحمدي

دانشجو:

محمد مهدی جعفری

تیر 1403

بدینوسیله از تمامی اعضای هیات علمی گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی تهران خصوصا استاد راهنما و استاد مشاور این پایان نامه تشکر می کنم که در مدت تحصیل فضای گفتگو و مباحثات علمی را فراهم نمودند و امیدوارم نتایج این تلاش ها، اعتلای مذهب حقه تشیع را در پی داشته باشد.

همچنین از مسئولین کتابخانه شهر صائین قلعه ی استان زنجان و مسئولین کتابخانه مسجد اعظم قم کمال قدر دانی و تشکر را دارم.

این اثر کوچک را نیز تقدیم می کنم به روح ملکوتی مجتهد متفکر، مرحوم آیت الله محمد تقی مصباح یزدی رحمت الله علیه.

چکیده

بحث از جایگاه مردم در تشکیل و اداره حکومت اسلامی از پرچالش ترین مباحث فقه سیاسی به شمار می رود چنان که سه نظریه متفاوت در این زمینه از متفکرین شیعه نقل شده است که عبارتند از نظریه نصب، انتخاب و جمع که هر کدام با استدلال هایی در صدد بررسی مبانی مشروعیت دهنده در حکومت اسلامی در عصر غیبت بوده اند. قائلین به نظریه نصب، مشروعیت حکومت اسلامی را صرفاً بر پایه ی اراده الهی می دانند و اراده مردمی را مشروعیت بخش نمی بینند در مقابل قائلین به نظریه انتخاب، مشروعیت حکومت را صرفاً بر پایه اراده مردمی می بینند و نهایتاً قائلین به نظریه جمع در صدد جمع بین اراده الهی و اراده مردمی هستند. به تبع آنچه در مورد تشکیل حکومت طبق سه نظریه نصب، انتخاب و جمع بیان شد، بحث اداره حکومت توسط مردم نیز متأثر از مبانی تشکیل حکومت است به این نحو که طبق نظریه نصب، سعه ی قدرت مردم در اداره حکومت کم خواهد بود اما در نظریه انتخاب و جمع، قدرت مردم در اداره و دخالت در امور حکومت توسعه خواهد یافت. سه متفکر شاخص این نظریات، در نظریه نصب آیت الله سید کاظم حائری، در نظریه انتخاب آیت الله محمد مهدی شمس الدین و در نظریه جمع امام خمینی رحمت الله علیه می باشند.

سوال اصلی در این پایان نامه این است که جایگاه مردم در تشکیل و اداره حکومت اسلامی بر اساس سه نظریه نصب، انتخاب و جمع با تاکید بر دیدگاه امام خمینی و آیت الله سید کاظم حائری و شیخ محمد مهدی شمس الدین چیست؟

آنچه به عنوان دستاورد این پژوهش می توان ذکر کرد این است که بعد از تبیین سه نظریه نصب و انتخاب و جمع، وجه تمایز این سه نظریه در ایجاد جایگاه برای مردم در تشکیل و اداره حکومت مشخص خواهد شد چنان که نظریه نصب این جایگاه را ضیق می کند و نظریه انتخاب این جایگاه را بسیار گسترده می داند و نظریه جمع نیز این جایگاه را با موازنه خاصی به تعادل سوق می دهد.

قابل ذکر است که روش پژوهش در این پایان نامه به صورت توصیفی- تحلیلی می باشد. روش جمع آوری مطالب این پایان نامه نیز گرد آوری کتابخانه ای است.

کلید واژگان

حکومت اسلامی، مردم، تشکیل، اداره، مقبولیت، مشروعیت، امام خمینی، آیت الله سید کاظم حائری، شیخ

محمد مهدی شمس الدین

فهرست مطالب

چکیده	4
پیشگفتار: طرح تحقیق	9
بیان مساله	10
سوال اصلی	10
سوالات فرعی	10
فرضیه	11
روش تحقیق	11
پیشینه پژوهش	11
تبیین جنبه نوآوری تحقیق	12
اهمیت و ضرورت تحقیق	13
اهداف تحقیق	13
ساختار تحقیق	13
فصل اول: مفاهیم و کلیات	15
بخش اول: مفاهیم	16
حکومت	16
حکومت اسلامی	18
انتخاب	19
نصب	20
ولایت	20
وکالت	21
مشروعیت	22
مقبولیت	23

24.....	دموکراسی (مردم سالاری)
25.....	امام خمینی
26.....	آیت الله سید کاظم حائری
27.....	آیت الله محمد مهدی شمس الدین
28.....	بخش دوم: کلیات (نگاهی اجمالی به سه نظریه در باب مشروعیت حکومت نزد فقهای شیعه)
28.....	نظریه نصب عام (کشف)
30.....	نظریه انتخابی و کالتی
32.....	نظریه انتخابی ولایتی (جمع)
34.....	فصل دوم: بررسی آراء در خصوص مبنای مشروعیت تشکیل حکومت
35.....	بخش اول: بررسی مبنای فقهی نظریه نصب در مشروعیت تشکیل حکومت
36.....	حکومت از دیدگاه آیت الله سید کاظم حائری
38.....	نظریه نصب در دیدگاه سید کاظم حائری
48.....	بخش دوم: بررسی مبنای فقهی نظریه انتخابی و کالتی در مشروعیت تشکیل حکومت
49.....	حکومت از دیدگاه آیت الله شمس الدین
52.....	دموکراسی در دیدگاه شمس الدین
55.....	نظریه انتخابی و کالتی در ذیل عنوان ولایت الامه علی نفسها
60.....	بخش سوم: بررسی مبنای فقهی نظریه جمع در مشروعیت تشکیل حکومت
61.....	حکومت از دیدگاه امام خمینی
65.....	نظریه جمع در دیدگاه امام خمینی
68.....	فصل سوم: بررسی سه نظریه در خصوص جایگاه مردم در اداره حکومت
69.....	بخش اول: بررسی مبنای فقهی نظریه نصب در مشروعیت رای مردم در اداره حکومت
69.....	1. قوه قضائیه و شؤون قضاوت
70.....	2. قوه مقننه و مجلس

3.	قوه مجریه و نهاد ریاست جمهوری.....	71
بخش دوم: بررسی مبانی فقهی نظریه انتخابی و کالتی در مشروعیت رای مردم در اداره حکومت		
73		73
1.	قوه قضائیه و شئون قضاوت	73
2.	قوه مقننه و مجلس	75
3.	قوه مجریه و نهاد ریاست جمهوری	75
بخش سوم: بررسی مبانی فقهی نظریه جمع در مشروعیت رای مردم در اداره حکومت		
77		77
1.	قوه قضائیه و شئون قضاوت	77
2.	قوه مقننه و مجلس	79
3.	قوه مجریه و نهاد ریاست جمهوری	83
4.	مجلس خبرگان رهبری	85
فصل چهارم : جمع بندی و نتیجه گیری		
88		88
منابع		
95		95

پیشگفتار: طرح تحقیق

بیان مساله

همواره جایگاه مردم در حکومت اسلامی و نقش آن ها از جهت مشروعیت بخشی و موضوعیت یا طریقت داشتن آنان در اداره حکومت مورد بحث علمای اسلام بوده است. سه دیدگاه کلی در این خصوص در عصر غیبت مطرح است، یکی دیدگاهی که برای مردم جایگاه فعلیت و تحقق بخشی در حکومت قائل است اما در مشروعیت بخشی هیچ جایگاهی برای آن ها قائل نیست و دوم دیدگاهی که در کنار مشروعیت الهی، برای مردم علاوه بر جایگاه فعلیت بخشی، جایگاه مشروعیت بخشی نیز قائل است و سوم دیدگاهی که اساسا مشروعیت حکومت را به امت واگذار می کند.

به نظر می آید که آیت الله سیدکاظم حائری در دسته اول و امام خمینی در دسته دوم و شیخ محمد مهدی شمس الدین در دسته سوم قرار می گیرد.

در این پایان نامه ما به دنبال بررسی این سه دیدگاه با تاکید بر نظرات این سه عالم در بررسی جایگاه مردم در تاسیس و اداره حکومت اسلامی هستیم و ادله مبانی این سه عالم را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد و همچنین ادله علمائی که در این سه گفتمان نیز قرار می گیرند را نیز ذکر خواهیم کرد لکن تاکید پایان نامه بر نظرات این سه عالم است.

سوال اصلی

جایگاه مردم در تشکیل و اداره حکومت اسلامی بر اساس سه نظریه نصب، انتخاب و جمع با تاکید بر دیدگاه امام خمینی و آیت الله سیدکاظم حائری و شیخ محمد مهدی شمس الدین چیست؟

سوالات فرعی

1. دیدگاه فقهی علمای معاصر در خصوص جایگاه مردم در تاسیس و اداره حکومت اسلامی چیست؟
2. دیدگاه فقهی امام خمینی در خصوص جایگاه مردم در تاسیس و اداره حکومت اسلامی چیست؟

3. دیدگاه فقهی آیت الله سید کاظم حائری در خصوص جایگاه مردم در تاسیس و اداره حکومت اسلامی چیست؟

4. دیدگاه فقهی شیخ محمد مهدی شمس الدین در خصوص جایگاه مردم در تاسیس و اداره حکومت اسلامی چیست؟

فرضیه

بر اساس نظر امام خمینی مبنای مشروعیت در تشکیل و اداره حکومت اسلامی دوگانه (الهی - مردمی) اما بر اساس نظر آیت الله سید کاظم حائری مبنای مشروعیت در تشکیل و اداره حکومت اسلامی یگانه (الهی) است و مردم فقط مقبولیت دهنده اند. بر اساس نظر شیخ محمد مهدی شمس الدین نیز مبنای مشروعیت در تشکیل و اداره حکومت اسلامی یگانه (مردمی) است و فقیه در این امر ولایتی ندارد.

روش تحقیق

روش پژوهش در این پایان نامه به صورت توصیفی - تحلیلی می باشد.

روش جمع آوری مطالب این پایان نامه نیز کتابخانه ای است.

پیشینه پژوهش

درمورد هر کدام از سه نظریه مطرح در این بحث آثار نسبتاً زیادی از علما و بخصوص از این سه عالم نشر پیدا کرده است، کتاب اساس الحکومه الاسلامیه از آیت الله سید کاظم حائری که در رابطه با دموکراسی و شورا و ولایت فقیه در آن بحث شده است همچنین کتاب دیگر ایشان ولایت الامر فی عصر الغیبه به مهم ترین مسائل درباره ولایت امر مسلمین در زمان غیبت امام زمان علیه السلام پرداخته شده است. کتاب دیگر ایشان الامامه و قیاده المجتمع است که درباره ائمه و رهبری مسلمین در آن بحث شده و در نهایت کتاب المرجعیه و القیاده که

درمورد رهبری امت و حکومت در آن بحث شده است. کتاب معروفی که شیخ محمد مهدی شمس الدین نیز در این رابطه نوشته اند کتاب نظام الحکم و الاداره فی الاسلام و کتاب فی الاجتماع السياسی الاسلامی و ... است که در آن به بیان دیدگاه خود پرداخته اند. سخنرانی ها و مواضع متعدد و دست نوشته های امام خمینی نیز به عنوان یکی از منابع می تواند مورد استفاده قرار گیرد. درمورد اصل موضوع پایان نامه که به تشکیل حکومت در عصر غیبت بازگشت دارد نیز در کتب فقهی بسیار بحث شده است خصوصاً بعد از انقلاب اسلامی ایران. همچنین درمورد ولایت فقیه و سعه و ضیق ولایت فقیه نیز بحث های فراوانی صورت گرفته از جمله در کتاب البیع مرحوم امام که به صورت فقهی و استدلالی به بررسی این مساله پرداخته اند و از جمله کتب دیگری که می توان از آن ها در این پایان نامه استفاده کرد کتاب دراسات فی ولایت الفقیه آیت الله منتظری و کتاب ها و نوشته های آیت الله مصباح یزدی است که آثارشان بسیار پر استفاده اند از جمله کتاب نظریه سیاسی اسلام یا کتاب حکیمانه ترین حکومت یا کتاب حقوق و سیاست در قرآن و دیگر آثار ایشان همچنین کتاب های دکتر مهدی حائری از جمله کتاب حکمت و حکومت که البته مبنایی کاملاً متفاوت با امام و آیت الله منتظری و اکثر فقها دارند.

تبیین جنبه نوآوری تحقیق

اگرچه موضوع تشکیل حکومت در عصر غیبت و همچنین بحث از ادله ولایت فقیه در کتب فقهی اعصار گذشته بسیار مورد بحث قرار گرفته است اما در مورد نوع حکومت اسلامی در عصر غیبت و جایگاه مردم در اداره حکومت که آیا مردم در اداره حکومت موضوعیت یا طریقت دارند و همچنین درمورد مردم سالاری در حکومت اسلامی بر طبق نظرات امام خمینی و سید کاظم حائری و شیخ محمد مهدی شمس الدین کمتر بحث صورت گرفته است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به آن که حکومت فعلی ایران، جمهوری اسلامی است و تنها حکومت شیعی با ساز و کار دقیق اسلامی بعد از دوران غیبت است، بحث از چگونگی و نوع مطلوب نظام سیاسی اسلام اهمیت ویژه ای پیدا می کند، خصوصاً آن که در عصر حاضر، نظامات سیاسی جهان، به سمت دموکراسی بیشتر و دخیل کردن مردم در امور سیاسی و همچنین گسترش آزادی های سیاسی در انتخابات سیاسی پیش می رود، اهمیت بحث از این موضوع که جایگاه مردم در نظام سیاسی اسلام چیست روز به روز فزونی می یابد.

اهداف تحقیق

آشنایی بیشتر و اثبات صحت مبنای مردم سالاری دینی و نوع نظام سیاسی مطلوب از نظر اسلام و همچنین آشنایی و احاطه بر نظرات گوناگون حول محور نوع نظام سیاسی مطلوب اسلامی از جمله اهداف این پایان نامه است. همچنین تاکید بر نظرات سه تن از علمای معاصر یعنی امام خمینی به عنوان بنیان گذار حکومت جمهوری اسلامی و آیت الله سید کاظم حائری از علمای برجسته و تأثیرگذار عراق و همچنین شیخ محمدمهدی شمس الدین که در تشکیلات سیاسی لبنان همواره حضور فعالی داشته که از اعظام علمای قم و نجف و بیروت می باشند.

ساختار تحقیق

پایان نامه پیش رو از چهار بخش تشکیل شده است.

بخش اول پایان نامه به دو فصل تقسیم می شود. در فصل اول به بیان مفاهیم مربوطه به موضوع پایان نامه پرداخته شده است و در فصل دوم به بیان کلیاتی از سه نظریه مشهور در باب مشروعیت حکومت در نزد فقیهان پرداخته شده است.

بخش دوم پایان نامه که به بررسی آراء فقها در خصوص مبنای مشروعیت تشکیل حکومت پرداخته شده است از سه فصل بر اساس سه عالمی که نظرات آن ها بیان می شود تشکیل یافته است. فصل اول به بررسی مبانی فقهی نظریه نصب در مشروعیت تشکیل حکومت پرداخته شده است که نماینده این نظریه آیت الله سید کاظم حائری است. فصل دوم به بررسی مبانی فقهی نظریه انتخابی وکالتی پرداخته شده است که نماینده این نظریه آیت الله محمد مهدی شمس الدین است. فصل سوم نیز به بررسی مبانی فقهی نظریه جمع پرداخته شده است که نماینده این نظریه امام خمینی می باشد.

بخش سوم به بررسی جایگاه مردم در اداره حکومت پرداخته شده است. باتوجه به آن چه در بخش دوم که درباره مبانی مشروعیت تشکیل حکومت و جایگاه مردم در این زمینه بیان شد و سه نظریه و آراء سه نماینده از این سه نظریه بیان شد، در این بخش نیز به تبع بخش قبل در مورد جایگاه مردم در اداره حکومت به سه نظریه و آراء نمایندگان این سه نظریه پرداخته شده است. در فصل اول به بررسی مبانی فقهی نظریه نصب در مشروعیت رای مردم در اداره حکومت از جمله آثار آن در شئون قضاوت و قانونگذاری و اجرای قانون پرداخته شده است. به همین منوال در فصل دوم به بررسی مبانی فقهی نظریه انتخابی وکالتی در مشروعیت رای مردم در اداره حکومت و همینطور در فصل سوم به بررسی مبانی فقهی نظریه جمع در مشروعیت رای مردم در اداره حکومت پرداخته شده است.

نهایتا نیز در بخش چهارم ، جمع بندی و نتیجه گیری از پایان نامه صورت گرفته است.

فصل اول: مفاهیم و کلیات

بخش اول: مفاهیم

در ابتدا به تعریف مفاهیم این بحث می پردازیم.

حکومت

حکومت از نظر لغوی، لفظی عربی است. درمورد معنای این لغت در مصباح المنیر آمده است که:

«الْحُكْمُ: الْقَضَاءُ وَ أَصْلُهُ الْمَنْعُ يَقَالُ (حَكَمْتُ) عَلَيْهِ بِكَذَا إِذَا مَنَعْتَهُ مِنْ خِلَافِهِ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الْخُرُوجِ مِنْ ذَلِكَ وَ (حَكَمْتُ) بَيْنَ الْقَوْمِ فَصَلْتُ بَيْنَهُمْ فَأَنَا (حَاكِمٌ)» (فیومی احمد بن محمد، 1414 ق، ج 1، ص 145)

در علوم سیاسی، حکومت و دولت دو واژه ای هستند که در بسیاری از اوقات بجای هم بکار برده می شوند که البته تفاوت های اساسی باهم دارند. در عرف جامعه ایران آنچه از مفهوم حکومت برداشت می شود، مجموع حاکمیت است که از دولت گسترده تر است و دولت یکی از بخش های حکومت به شمار می رود.

اما در علوم سیاسی، حکومت و دولت، درست بر عکس این برداشت تعریف شده است. در تبیین مفهوم دولت گفته شده است که «دولت انجمنی سیاسی است که درون مرزهای تعریف شده سرزمین صلاحیت حکمرانی خود را اعمال می کند و با استفاده از مجموعه ای از نهادهای دائمی اقتدارش را بکار می برد. این نهادها آن هایی اند که (عمومی) شناخته می شوند چرا که مسئول سازماندهی جمعی زندگی اجتماعی اند و به هزینه مردم تاسیس شده اند از این رو دولت در برگیرنده نهادهای گوناگون حکومت است و در عین حال دادگاه ها، صنایع ملی شده، سیستم تامین اجتماعی و مانند آن ها را نیز در برمی گیرد، می توان آن را با کل (هیات سیاسی) یکسان دانست» (اندرو هیوود (ترجمه عبدالرحمن عالم)، 1389ش، ص 130)

جونز حکومت را این گونه تعریف می کند:

«حکومت عبارت است از ارگان رسمی که بر رفتارهای اجتماعی نظارت می کند و بدان سمت و جهت می بخشد اگر مردم به صورت دل بخواهی و مسالمت جویانه جهت دهی و راهنمایی را پذیرا نشوند حکومت با توسل به قوه قهریه اهدافش را دنبال می کند، اگر کسی از مقررات وضع شده تخلف کند، دستگاه اجرایی و

انتظامی آن را مجبور به پذیرفتن قانون و مقررات می نماید» (تامس جونز (ترجمه علی رامین)، 1362 ش، ج 2 ص 389)

در تفاوت های اصلی حکومت و دولت گفته شده است که:

« دولت گسترده تر از حکومت است. دولت انجمن فراگیری است که همه نهادهای عرصه عمومی و همه اعضای جامعه را (به منزله شهروند) در بر می گیرد. اما حکومت بخشی از دولت است.

دولت واحدی پایدار، حتی همیشگی است. اما حکومت موقتی است، حکومت ها می آیند و می روند و نظام های حکومت را می توان اصلاح کرد و تغییر داد.

حکومت وسیله ای است که با آن اقتدار دولت عملی می شود. در اجرای سیاست دولت، حکومت (مغز) دولت است و وجود دولت را تداوم می بخشد.

دولت اقتدار غیر شخصی بکار می برد. کارکنان مجموعه های دولت به روشی بروکراتیک استخدام و تربیت می شوند و به طور معمول از آن ها انتظار می رود از لحاظ سیاسی بی طرف باشند و مجموعه های دولت را به ایستادگی در برابر دلبستگی های ایدئولوژیک حکومت وقت قادر سازند.

دولت دست کم به لحاظ نظری منافع پایدار جامعه یعنی خیر مشترک یا اراده عمومی را مطرح می کند. از سوی دیگر حکومت احساسات جانبدارانه آن هایی را نمایندگی می کند که در رخدادی در زمان معینی به قدرت رسیده اند.» (اندرو هیوود (ترجمه عبدالرحمن عالم)، 1389 ش، ص 131)

حکومت اسلامی

درمورد مفهوم حکومت اسلامی اختلافات گسترده ای وجود دارد. داوود فیرحی در کتاب نظام سیاسی و دولت در اسلام چهار تصویر از دولت اسلامی ارائه داده است و بیان داشته است که:

«1. دولت اسلامی یعنی دولت در جوامع اسلامی، این تعریف بدون آن که هرگونه پرسشی درباره نسبت دین و دولت در اندیشه اسلامی طرح نماید دولت اسلامی را دولتی معرفی می کند که در جغرافیای زندگی مسلمانان تشکیل شده است.

2. دولت اسلامی دولتی است که حافظ و مجری شریعت و آموزه های اسلامی در جامعه است.

3. دولت اسلامی دولتی است که فرمانروایان آن شرایط و اختیارات خاصی دارند که در نصوص دینی اشاره شده است.

4. دولت اسلامی دولتی است که نه تنها ارزش های حاکم بر زندگی سیاسی و نیز شرایط رهبران و فرمانروایان آن از جانب دین تعیین و تعریف می شود بلکه حتی شیوه استقرار حاکم در راس هرم دولت و به طور کلی ساختار نظام سیاسی و روش های مدیریت امور عمومی جامعه نیز به وسیله دین بیان می گردد» (فیرحی داوود، 1398، تلخیص ص 23 تا 25)

امام خمینی در تبیین حکومت اسلامی می گوید: «حکومت اسلامی یعنی حکومت قانون و ارزش های الهی» (خمینی روح الله، 1379، ج 2، ص 464)

به طور خلاصه به نظر می رسد بهترین تعریف از حکومت اسلامی که وجه جمع بین تعاریف متعدد است همان تعریف چهارم داوود فیرحی از حکومت اسلامی باشد.

انتخاب

انتخاب در لغت به معنی برگزیدن و اختیار کردن چیزی است. «و انتخبْتُ الشيء انتخاباً، إذا اخترته.» (ابن درید محمد بن حسن، 1988م، ج 1 ص 294).

« فقها لفظ انتخاب را در نفس معنای لغوی اش استعمال کرده اند ولی در زمان حاضر استعمال این لفظ غلبه پیدا کرده در احد مصادیق انتخاب که آن انتخاب در مجال سیاسی و مانند آن است » (جمعی از نویسندگان، 1423ق، ج 17 ص 367)

نظریه انتخاب یکی از سه نظریه در فقه سیاسی در خصوص نظام سیاسی اسلامی به شمار می رود. دو برداشت از نظریه انتخاب در نظام سیاسی اسلام وجود دارد، یکی نظریه انتخابی ولایتی و دیگری نظریه انتخابی وکالتی. طبق نظریه انتخابی ولایتی « ائمه علیهم السلام فقهای جامع شرایط را به مقام ولایت نصب نکرده اند، بلکه آنان را به عنوان کاندیداها و نامزدهای احراز مقام ولایت و رهبری جامعه اسلامی به مردم معرفی نموده اند تا این که مردم به انتخاب خود، یکی از آنان را به عنوان رهبر برگزیده و به این وسیله، مقام ولایت بالفعل را به منتخب خود تفویض کنند.» (ارسطا محمدجواد، 1389ش، ص 117 و ص 118)

اما طبق برداشت دیگر از نظریه انتخاب مبنی بر انتخابی وکالتی که محمد مهدی شمس الدین و محمدجواد مغنیه و مهدی حائری از قائلین به این نظریه هستند که البته برداشت محمد مهدی شمس الدین و محمدجواد مغنیه از نظریه انتخابی وکالتی برداشتی درون دینی است و در کادر حکومت اسلامی تعریف می شود اما برداشت مهدی حائری از نظریه انتخابی وکالتی برداشتی نسبتاً برون دینی است و بیشتر بر پایه مفاهیمی مانند دموکراسی و ... تعریف می شود چنان که می نویسد « حکومت به معنی کشورداری نوعی وکالت است که از سوی شهروندان یا شخص یا گروهی از اشخاص در فرم یک قرار داد آشکارا یا نا آشکارا انجام می پذیرد و شاید بتوان گفت ولایت که مفهوماً به سلب همه گونه حق تصرف از شخص مولی علیه و اختصاص آن به ولی امر تفسیر می شود اصلاً در مسائل جمعی و امور مملکتی تحقق پذیر نیست، زیرا ولایت یک رابطه قیومیت میان شخص ولی و شخص مولی علیه است و این رابطه میان شخص و جمع امکان پذیر نیست.» (حائری مهدی، بی تا، ص 220)

نظریه انتخاب به معنای دوم یعنی انتخابی وکالتی در بین سه نظریه مربوط به نظام سیاسی اسلام، پیشینه آنچنانی ندارد و در کتب فقهی اولیه بدان پرداخته نشده است.

نصب

نصب و انتصاب به معنی وضع و قرار دادن کسی یا چیزی در امر یا جایی است. «النصب وضع الشيء و رفعه» (ابن منظور محمد بن مکرم، 1414 ق، ج 1 ص 758)

نظریه نصب یکی از سه نظریه در فقه سیاسی در خصوص نظام سیاسی اسلامی است.

«نظریه نصب فقیه حاکم در اصطلاح سیاسی معاصر به نظریه مشروعیت الهی نیز مشهور است. در این نظریه، مردم مسلمان، فقیه را برای مسئولیت فتوا دادن و قضاوت کردن انتخاب نمی‌کنند. و چنین نیست که مردم مسلمان، او را وکیل خود برای حکومت کنند بلکه نقش مردم، تنها در فعلیت بخشیدن و نه حجیت بخشیدن است» (جوادی آملی عبدالله، 1379 ش، ص 389)

«بحث در این موضوع از دیرباز در میان فقهای شیعه مطرح بوده و تمامی قائلین به ولایت فقیه، آن را مبنای نصب از سوی ائمه علیهم السلام تبیین می‌کردند، یعنی معتقد بودند که فقیه جامع الشرایط از سوی امام معصوم علیه السلام به سمت ولایت منصوب شده است.» (ارسطا محمد جواد، 1389 ش، ص 117)

ولایت

«وَلَاءٌ، و تَوَالٍ یعنی دوستی و صمیمیت که دو معنی از آن‌ها حاصل میشود و افزون میگردد تا جائیکه میان آن معانی چیزی که از آنها نباشد نیست و این معنی یعنی دوستی برای نزدیکی مکانی، نسبی، دینی، بخشش و یاری کردن و اعتقاد و ایمان بکار میرود. وَلَیَّةٌ - با کسره حرف (و) یاری کردن است ولی - وَلَیَّةٌ - با فتحه حرف (و) سرپرستی است و نیز گفته شده هر دو واژه حقیقتش همان سرپرستی است که کاری را بعهده بگیرند.» (راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، 1374 ش، ج 4 ص 489)